

13-мавзу:

ҚАДРИЯТЛАР ФАЛСАФАСИ

Режа:

1. Қадриятлар мавзусининг тарихи.
2. Қадриятлар ва ижтимоий
жараёнлар.
3. Ўзбекистонда инсон қадри ва шахс
эркинлиги.

Жамиятда мавжуд қадриятларнинг
ранг-баранглиги уларни таснифлаш
заруриятини белгилайди

қадриятларни
ижтимоий ҳаёт
соҳаларига кўра

қадриятларнинг
субъектлари ёки
манбаларига кўра

қадриятларнинг
жамиятдаги
ролига кўра

ФАЛСАФИЙ ДАВРЛАР ВА ФАЛСАФИЙ МАКТАБЛАР

Антик давр

қадрият ва борлиқ айнийлаштирилган,
қадриятга хос бўлган хусусиятлар
эса унинг мазмунига киритилган

Ўрта асрлар

қадриятлар диний хусусият
касб этган ва илоҳий
моҳият билан боғланган

Уйғониш даври

ижодида инсонпарварлик ва
хурфикрлилик қадриятлари
биринчи ўринга чиққан

Янги давр

қадриятлар ҳақидаги таълимотга
нисбатан ёндашувлар рационализм
нуқтаи назаридан тавсифланган

XX-асрнинг бошида француз файласуфи П.Лапи
Қадриятлар назариятисини ифодалаш учун
“Аксиология” юнон.axios-қадрият, logos-фан,
таълимот атамасини муомалага киритди.

Қадриятлар

```
graph TD; A(Қадриятлар) --> B(инсоннинг ҳаёт тарзини, унинг ҳайвонот дунёсидан ажралишини тавсифлайди); A --> C(одамларни жипслаштиради, уларни ҳамжамиятларга бирлаштиради); A --> D(инсон фаолияти ва жамиятнинг ўзига хослигини теранроқ англаш имконини беради); A --> E(инсоннинг дунёга бўлган муносабатининг алоҳида жиҳатини намоён этади); A --> F(инсоннинг дунёга бўлган муносабатининг алоҳида жиҳатини намоён этади);
```

инсоннинг ҳаёт тарзини,
унинг ҳайвонот дунёсидан
ажралишини тавсифлайди

одамларни жипслаштиради,
уларни ҳамжамиятларга
бирлаштиради

*инсон фаолияти ва
жамиятнинг ўзига хослигини
теранроқ англаш имконини
беради*

*инсоннинг дунёга бўлган
муносабатининг алоҳида
жиҳатини намоён этади*

*инсоннинг дунёга бўлган
муносабатининг алоҳида
жиҳатини намоён этади*

Қадриятлар ва мўлжалларни
йўқотиш ёки вужудга келган
қадриятлар тизимидан
воз кечиш -
муқаррар тарзда жамиятнинг
таназзулга юз тутиши ва
парчаланишига
олиб келади

Аксиология соҳаси

```
graph LR; A[Аксиология соҳаси] --> B[Натуралистик психологизм]; A --> C[Персоналистик онтологизм]; A --> D[Аксиологик трансцендентализм]; A --> E[Маданий-тарихий релятивизм]; A --> F[Социологик концепцияси];
```

Натуралистик психологизм
қадриятлар - манбаи инсоннинг
биологик ва психологик эҳтиёжларида
муҷассамлашган объектив омиллар

Персоналистик онтологизм
қадриятлар - иерархияга эга
иерархия шахснинг онтологик асосидир

Аксиологик трансцендентализм
қадриятлар-инсон эҳтиёжлари,
майлларига боғлиқ бўлмаган идеал борлиқ

Маданий-тарихий релятивизм
тенг ҳуқуқли қадриятлар
тизимларининг кўп сонлилиги

Социологик концепцияси
ижтимоий ҳаракат ва ижтимоий
билимни талқин қилиш

Қадрият категорияси мазмуни

```
graph TD; A[Қадрият категорияси мазмуни] --> B[одамлар қадрлайдиган нарсa]; A --> C[фикр ва воқелик ўртасидаги муносабат]
```

*одамлар
қадрлайдиган нарсa*

*фикр ва воқелик
ўртасидаги муносабат*

Ҳақиқат

*субъективликни
чеклаш
билан англанади,*

Баҳолаш

*субъектив асосни
ўз ичига олади,
унда предметнинг
инсон учун
аҳамияти намоён бўлади*

«Қадрият» тушунчасининг фалсафий мазмуни

*ижтимоийдир
ва объект-субъектлик
хусусиятга эга*

*икки хосса
билан тавсифланади*

*инсоннинг
амалий фаолиятида
вужудга келади*

*функционал аҳамияти-муайян
гояга маълум информацион
мазмун ва ҳаққонийлик хос*

*шахсга доир мазмуни –
инсон эҳтиёжларига
бўлган муносабати*

*«муҳимлик»
тушунчасидан
фарқлаш лозим*

*ўз табиатига
кўра объективдир*

Баҳолаш ва қадрият ўртасида фарқ

қадрият
баҳолаш *предмети*,
баҳолаш – бу баҳо
бериш *жараёни*

баҳо ижобий ёки
салбий бўлиши
мумкин («салбий
қадриятлар» бўлиши
мумкин эмас)

қадрият – объектив,
баҳолаш эса
субъективдир

Баҳолашнинг хусусияти

биринчи томони

иккинчи томони

нарсалар, хоссалар,
жараёнлар ва
ҳоказоларнинг айрим
объектив
хусусиятларини қайд этиш

субъектнинг объектга
бўлган муносабати:
маъқуллаш ёки қоралаш,
хайрихоҳлик ёки ёмон
кўриш ва ҳоказолардир

Дунёқарашга доир функция

*Вариатив
функция*

**Баҳолаш
функциялар**

*Гносеологик
функция*

и

Фаоллаштирувчи функцияси

Баҳолаш структураси

```
graph TD; A[Баҳолаш структураси] --> B[предмет]; A --> C[субъект]; A --> D[асос]; B --> E[билим]; C --> F[инсон]; D --> G[мезон];
```

предмет

субъект

асос

БИЛИМ

ИНСОН

МЕЗОН

Эҳтиёжлар ва қадриятлар

эҳтиёжлар
ҳаракатчан

қадриятлар
барқарор

эҳтиёжлар иерархиявий
бўлиб, уларнинг
иерархияси мунтазам
равишда ўзгаради

қадриятлар нисбатан
ўзгармас ва индивид
томонидан унинг
ижтимоийлашуви
жараёнида
ўзлаштирилади

Қадриятларнинг турлари

```
graph TD; A[Қадриятларнинг турлари] --> B[Моддий қадриятлар]; A --> C[Ижтимоий-сиёсий қадриятлар]; A --> D[Маънавий қадриятлар];
```

Моддий қадриятлар

инсон меҳнати
натижасида
яратилган моддий
дунё предметлари,
ўтмиш маданий
мероси предметлари

Ижтимоий-сиёсий қадриятлар

сиёсий ва ижтимоий
ҳаракатлардаги
ижтимоий имтиёз,
жамиятнинг
равнақ топиши,
халқлар тинчлиги ва
ҳамкорликнинг
мустаҳкамланиши

Маънавий қадриятлар

ижтимоий онгнинг
тегишли шаклда
намоён бўлган
меъорий-нисбий
томони фан, ахлоқ,
санъат,
фалсафа, ҳуқуқ

Қадриятларни субъектларга кўра таснифлаш

Индивидуал ёки шахсга доир қадрият – бу нарсалар, ҳодисалар, ғояларнинг муайян инсон учун қадрият сифатидаги аҳамияти

Группавий қадриятлар – бу нарсалар, ҳодисалар, ғояларнинг одамлар муайян бирлиги (синф, миллат, меҳнат жамоаси ва ш.к.) учун қадрият сифатидаги аҳамиятидир

Умуминсоний қадриятлар – бу нарсалар, ҳодисалар, ғояларнинг жаҳон ҳамжамияти учун қадрият сифатидаги аҳамиятидир

Жамият ва инсон ҳаётида қадриятларнинг роли

Иккинчи даражали аҳамиятга эга қадриятлар, уларсиз жамият ва инсоннинг нормал фаолияти издан чиқмайди

Кундалик ҳаёт ва эҳтиёжлар билан боғлиқ бўлган қадриятлар – моддий ва маънавий қадриятлар

Олий қадриятлар энг юксак даражада турувчи, одамларнинг фундаментал муносабат ва эҳтиёжларини

Инсон маънавияти учта асосни ўз ичига олади

маърифий

эстетик

ахлоқий

Уларга маънавий ижодкорларнинг уч типни мос

донишманд

санъаткор

тақводор

ХУЛОСА

1. Қадриятлар инсон ва жамият ҳаётида ўз ҳолича эмас, балки вужудга келган қадриятларга муносабатлар тизими заминида муҳим ўрин эгаллайди,
2. Қадриятларнинг бутун ранг-баранглигини уч асос: ижтимоий ҳаёт соҳаларига, субъектларга, қадриятларнинг жамият ҳаётидаги ролига кўра таснифлаш мумкин.
3. Қуйидагилар инсон учун энг олий қадрият ҳисобланади: қадрият сифатидаги ҳаёт, қадрият сифатидаги соғлиқ ва қадрият сифатидаги эркинлик.